

XORIJIY ILG'OR KOMPOZITORLAR TAJRIBALARIDA DMITRIY KABALEVSKIY VA KARL ORFF TOMONIDAN TAKLIF QILINGAN KONSEPSIYALAR TEXNOLOGIYASINING MUSIQA TO'GARAGLARINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHGA OID NAZARIY- PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Karimov Olimxo'ja Islomovich

*BuxDU San'atshunoslik fakulteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasida
dotsenti, ilmiy rahbar*

Xodjaev Rahim Raufovich

*BuxDPIning 70111301- Musiqa ta'limi va san'at mutaxassisligi bo'yicha 2-bosqich
magistranti*

Annotatsiya: Maqolada musiqa to'garaklari orqali o'quvchilarni tarbiyalash, pedagogik nuqtai nazaridan to'garak shaklining an'anaviy va zamonaviy xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Калит сўзлар: ta'lim, to'garak, multimedia, kompyuter, psixologik, differentsiyal, savodxonlik, an'anaviy.

Аннотация: В статье рассматривается воспитание учащихся через музыкальные кружки, традиционные и современные особенности кружковой формы с педагогической точки зрения.

Ключевые слова: образование, кружок, мультимедиа, компьютерный, психологический, дифференцированный, грамотность, традиционный.

Annotation: The article discusses the education of students through musical circles, traditional and modern features of the circle form from a pedagogical point of view.

Keywords: education, circle, multimedia, computer, psychological, differentiated, literacy, traditional.

Pedagogik jihatleri. Pedagogik nuqtai nazaridan to'garak shaklining an'anaviy va zamonaviy multimedia texnologiyasidagi to'garak shakllarining ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiqi – ularga kompyuterlar asosida yangicha texnologik yondashuv hisoblanadi. Shuning uchun, to'garak turlarini shakllantirishdagi multimedia texnologiyasini o'ziga xos belgilari, xususiyatlari va tamoyillari mavjud: Asosiy belgilari-texnik vositalardan foydalanish, tarbiyalanuvchilarning bilimlarini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish. Ta'lim samaradorligini oshirish, monitor ekraniga qarab va ekrandagi materiallardan foydalanib, bilim olishdan iborat. Multimedia texnologiyasidan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish bir vaqtning o'zida bolalarning kompyuter savodxonliklarini shakllanishiga ham olib keladi.

Masalan, dialogli ta'lim texnologiyasida kompyuter – texnik vosita sifatida qaraladi, multimediali kompyuter texnologiyasida esa, u ko'rgazmali vositadan tashqari "Ta'lim manbai" sifatida mujassamlanadi, ya'ni o'rganiladigan manbaa oldindan kompyuter xotirasiga kiritilgan bo'ladi. Ushbu material o'qituvchi yo to'garak

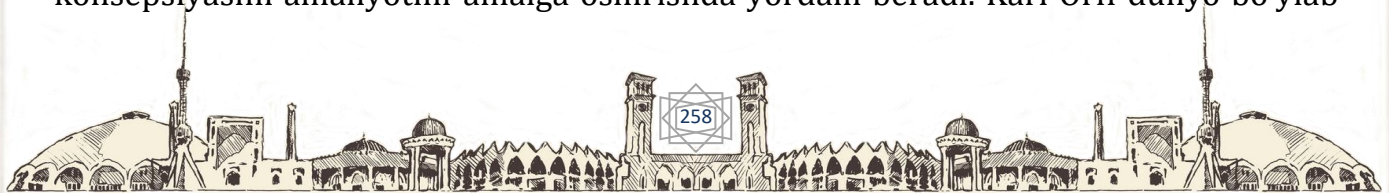
rahbarining an'anaviy usul bilan mashg'ulot o'tkazish bo'yicha tuzgan ishlanmasiga o'xshaydi. To'garak rahbarlari kompyuter monitori ekranida namoyish etiladigan manbaalaridan o'rgatib borsalar va yetarlicha ko'nikma hosil qilsalar, kelajakda maktabda yoki litseyda yoki oliy o'quv yurtida kompyuter ekranidan ma'lumotlarni qabul qilib olishga qiynalmaydilar. Shu bilan birga, to'garak rahbarlarining kompyuterdan foydalanish jarayonida mantiqiy tafakkurlari rivojlanadi, bilim olishga havaslari va ishtiyoqlari ortadi, dunyoqarashlari kengayadi.

Psixologik jihatlari: Bolalarning yoshlarini va fikrlash darajalarini hisobga olish, bolalarning ta'lim materialini xotiralarida saqlash imkoniyatlarini hisobga olish, kompyuter bilan ishlaganda ko'z toliqishini oldini olish, bolalarning xotiralarini rivojlantirish, diqqatlarini barqarorlashtirish, ta'lim materiallariga qiziqishlarini orttirish, his-hayajonli hissiyot uyg'otish, kompyuterda ishlash qobiliyatlarini o'stirishlar, psixologik jihatlarni tashkil etadi. Monitor ekranida tasvirni ko'rganda va o'qiyotganda bola miyasining ikkala yarim shari bir vaqtda ishlaydi va ob'ekt obrazi bir vaqtda qabul qilib olinadi. Bu, ya'ni bolalarda miya faoliyatining differentsiyal qo'zg'alishi ong va ong osti harakatlarini kreativlik kompotentligini shaxs sifatida ob'ektiv va sub'ektivligi natijalari mu'timedialariga asoslanib shakllanishini tezlashtirilishiga olib keladi.

Ushbu masalalarga oid san'atshunos olimlardan S.Saidiy tadqiqotlarida 1990 yillardagi ong va ong osti harakatlar me'zonining differentsiyal psixoterapevtikasi va neyropsixologiyaning inson tanasidagi qo'zg'alish jarayonidagi natijalarining sub'ektiv va ob'ektiv hamda salbiy va ijobiy ko'rinishlarini psixologik jihatdan tashxislarda asoslab bergan.[26.69-75]S.Saidiyning ilmiy nuqtai nazarini esa psixologiya fanlari doktori, Xalqaro psixologiya ilmiy akademiyasining a'zosi, akademigi, professor Sh.R.Barotov ham o'rganib ma'qullaganligi diqqatga sazovordir. Animatsiyali ma'lumotlarning insonga ta'sirchanligi katta bo'lib, undan To'garak shaklidagi ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish, bolalarning diqqatlarini ko'proq jalb qilish xususiyatiga ega. Multimedianing bir vaqtning o'zida ham ko'rish, ham eshitish orqali bilim olishning samarali ekanligi, hayotiy tajribada allaqachon sinovdan o'tgan. Masalan, xalqimizda bu to'g'risida "Yuz marta eshitgandan ko'ra, bir marta ko'rmoq yaxshi" degan maqoli bor. Psixologlar ham bir vaqtning o'zida ham ko'rish, ham eshitish orqali bilim berishda o'zlashtirish yuqori bo'lishini ta'kidlab kelmoqdalar.

Shuningdek, xorij pedagoglaridan Z.Koday, K.Orff, D.Kabalevskiy, Ya.A.Komenskiy, L.D.Ushinskiy, N.K.Krupskaya, L.S.Vigodskiy, A.P.Usova, I.Ya.Lerner, M.N.Skatkin va boshqalarning ishlari e'tiborga loyiqdir. Karl Orff u besh tomlik "Shulverk. Bolalar uchun musiqa" antologiyasida o'z aksini to'gan. Bu konsepsiya shaxsga yo'naltirilgan improvizatsiya va ijodiy musiqiy ta'lim g'oyasiga asoslangan.

Darslarda Karl Orff va uning izdoshlari tomonidan taklif qilingan bolalar bilan ishlash texnikasi va usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shubhasiz, ushbu yo'nalish rus kompozitori, pedagog Dmitriy Borisovich musiqiy ta'limining umumiy konsepsiyasini amaliyotini-amalga oshirishda yordam beradi. Karl Orff dunyo bo'ylab

o'qituvchilar tomonidan tarjimasiz tushunilgan "Shulverk" so'zi Orffning o'zi tomonidan yaratilgan va "amalda o'rganish" degan ma'noni anglatadi. Ushbu pedagogikaning asosiy prinsipi – "biz bajarish va yaratish orqali o'rganamiz".

- bolalarga musiqani birgalikda ijro etishda va yaratishda, uni ilmiy, nazariy emas, balki musiqani yaratish jarayonida, jonli harakatlarda o'rganishga imkon beradi. D.Kabalevskiy va Karl Orff texnologiyasining asosiy yo'nalishi sinflarning o'yin modellari bo'lganligi sababli, ular maktabgacha va boshlang'ich maktabda eng maqbul ko'rinishlarni ko'rsatgan.

Malakalar, bilimlar va ko'nikmalar ko'p qirrali faoliyat jarayonida olinadi, ularning turlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Kuylash va musiqaga o'tish;
- og'zaki o'qish va ritmik mashqlar;
- ijrochilik amaliyotida musiqa nazariyasini o'zlashtirish va ekspresiv vositalarni modellashtirish;
- teatralizatsiya intonatsiya, ritmik, motorli birikma sifatida;
- musiqiy tarbiya;
- qadriyat munosabatini bosqichma-bosqich rivojlantirish bilan musiqa tinglash;
- boshlang'ich bolalar musiqa asboblarni ijro etish va boshqalar.

Bugungi davr talablaridan biri Karl Orff va D.Kabalevskiy buyuk kompozitorlar tomonidan taklif qilingan konsepsiyalar (tushunchalari)ni taqqoslash, ikkita yondashuvning kuchli tomonlarini ochib berish va zamonaviylikda bolalar musiqa ta'limi sohasida ochilishi mumkin bo'lgan istiqbollari qayd etiladi.

XX asr oxiri va XXI asrlar bolalarni musiqiy tarbiyalashning eng nufuzli tushunchalaridan biri Karl Orffning "Shulverk" Bolalar uchun musiqa ko'plab mamlakatlarda faol qo'llanilib kelinmoqda. Karl Orffning musiqiy ta'lim konsepsiyasining izdoshlari ushbu tizimning asosiy afzalliklari quyidagilar deb hisoblashadi.

- musiqa darslarini tashkil etish o'qituvchidan maxsus musiqiy ta'limni talab qilmaydi;
- Karl Orff tizimi erta bolalikni rivojlantirishning boshqa usullari bilan osonlikcha birlashtiriladi, chunki u ko'p qirrali va juda tejamkor, yaxshi jihozlangan musiqa darslarini talab qilmaydi;
- tizim turli xil milliy sharoitlarga yuqori moslashuvchanligi bilan ajralib turadi, bu esa xalq madaniyatining eng yaxshi namunalaridan foydalanishga imkon beradi;
- Karl Orff metodikasi bolaning individual xususiyatlarini hisobga oladi, bu esa o'qituvchiga turli ko'nikmalar, ko'nikmalar va ehtiyojlarga ega bolalarning o'zaro munosabatlarini tashkil etishga imkon beradi;
- metodika yosh bolalarning rivojlanishi va keyingi ijodiy faoliyati uchun yaxshi asos yaratadi;
- Karl Orff metodikasi bo'yicha musiqa darslarida har bir bola kattalar bilan teng ravishda o'z individualligini namoyish eta oladigan o'yin aloqalari muhiti yaratiladi;

- sinflarning yaxlit tuzilishi bolalarga yangi materialni yaxshi o'rganishga, obrazlar yaratishga va muvaffaqiyatdan zavq olishga yordam beradi;

- bolalar tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadilar, ularning aqliy faoliyati kuchayadi, hissiy soha rivojlanadi;

- musiqiy ta'lim tizimining elementlari bolaning ijodiy qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular sinflar tarkibiga uyg'un tarzda to'qilgan.

D.B.Kabalevskiyning fikriga ko'ra, mamlakat o'rta maktabining barcha bitiruvchilari olishlari kerak bo'lgan musiqiy ta'limning maqsadi, musiqa madaniyatini, shaxsning butun ma'naviy madaniyatining bir qismi sifatida egallashdir.

Ushbu maqsadga erishish uchun bir nechta muammolarni hal qilish kerak edi:

- bolalarni musiqaga, uning barcha shakllari va janrlarida tushunishga o'rgatish;

- bolalarda musiqaga bo'lgan muhabbatni shakllantirish, uni har bir o'rta maktab bitiruvchisi hayotining ajralmas qismiga aylantirish.

Maqsadga erishish uchun D.B.Kabalevskiy musiqiy ta'limning quyidagi vazifalarini hal qilishni zarur deb bildi:

- fuqarolikni, Vatanga muhabbatni shakllantirish;

- insonparvarlik, mehr-oqibat, qo'shniga so'z va ish bilan yordam berishga tayyorlikni tarbiyalash;

- dunyo go'zalligini qadrlash qobiliyatini rivojlantirish, estetik didga ega va o'z faoliyati bilan dunyoni yanada yaxshi joyga aylantirishga intilishadi.

Bastakor o'qituvchining kasbiy kompetentligida qo'yiladigan talablarni quyidagicha shakllantirgan:

- 1) umumiy pedagogik tayyorgarlikka ega,

- 2) musiqiy ma'lumotga ega,

- 3) musiqiy asbobga ega,

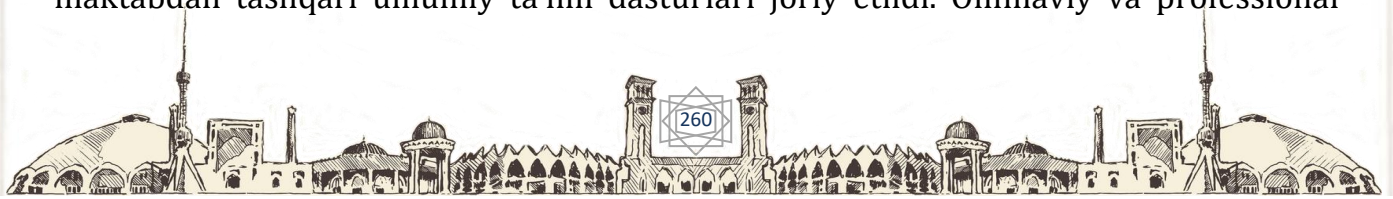
- 4) vokal va dirijyor-xor texnikalariga ega,

- 5) tarix va nazariyani bilish, musiqa va eng muhimi, o'qituvchi musiqani sevishi, badiiy ijod bilan quvonchini baham ko'rishni chin dildan istashi, uni hissiy tarzda ijro etishi kerak deyilgan.

Ushbu yondashuv eng to'g'ri ko'rinadi. Agar o'qituvchi bastakor va o'qituvchi Dmitriy Borisovichning talablariga javob bersa. Kabalevskiy, keyin bolalarda musiqada allaqachon mavjud bo'lgan yoki uyg'onib borayotgan muhabbat tuyg'usiga asoslangan holda qo'shma ijodkorlik mumkin, shunda bolalar uchun "O'qituvchi" so'zi ham alohida ma'no kasb etadi, deyilgan.

Dmitriy Borisovich Kabalevskiyning yuksak axloqiy fazilatlarga ega insonni tarbiyalashga qaratilgan musiqiy-pedagogik konsepsiyasi jamiyat taraqqiyoti, har tomonlama ishonchli harakat qilish uchun juda zarurdir. Shuning uchun ushbu musiqiy ta'limda to'garak shakllarini va tarbiya tizimini joriy etish dolzarb vazifadir.

Natijada, umumiy rivojlanish va kasbiy tayyorgarlikka bo'linadigan qo'shimcha maktabdan tashqari umumiy ta'lim dasturlari joriy etildi. Ommaviy va professional

musiqa ta'limi tizimiga standartlarni izlash va joriy etish hozirgi paytda D.B.Kabalevskiy tomonidan uning konsepsiyasida ishlab chiqilgan vazifalarga o'xshash vazifalarni belgilaydi. Uning tizimlaridagi asosiy tizimlardan biri bu, avvalo, musiqa o'qituvchisining professional kompetentligiga yuqori sifatli yondashuv va talablardir, deyilgan dolzarb ahamiyatga molik metodlarni olg'a suradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Кушаев.И.А, Ахтамов.И.И «Педагогические основы традиционной профессиональной музыки (на примере искусства дастана)» ACADEMY научно-методический журнал ноябр-2020 Ст.59-62.

2. Кушаев.И.А, Ахтамов.И.И «Проблемы индивидуальных музыкальных занятий в вузах Узбекистана» ACADEMY научно-методический журнал №3(66)2021

3. IA. Kushaev «Musical pedagogical fundamentals of doston art» ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 2020/10/10. 1061-1067

4. IA Kushaev «Music pedagogical dollars of doston art» International Engineering Journal for Research & Development 2020/12/10

5. Ilkhom Akhtamovich Kushaev «Bakhshi art schools and their performing features» Scientific reports of Bukhara State University 2020//3/3 Стр.295-299

6. Илхом Ахтамович Қўшаев «Мусиқа маданияти дарсларида халқ мусиқаси намуналаридан фойдаланишнинг аҳамияти» Scientific progress 2021/1/5

7. ИФ Каюмов, М Жураева «Место музыки в воспитании духовно-нравственных качеств учащихся 5-7 классов общеобразовательных школ» Проблемы педагогики 2020.3(48) Стр.17-19

8. QI Fayzullaevich «Culture and art values and aesthetics in formation factors» Web of Scientist: International Scientific Research Journal 2021/2/25

9. IF Kayumov «Values and aesthetic factors in the formation of culture and art» International Engineering Journal For Research & Development 2020/12/1

10. ИИЎ Ахтамов «Мақом анъанавий касбий мусиқа намуналарини ўрганишда овоз хусусиятлари» Scientific progress 2021/1/5.

11. Ibragim Fayzullaevich Kayumov. Xalq qo'shiqlari asoaida boshlang'ich sinf o'quvchilarning nutqiy malakasini o'stirish usullari. Scientific progress 2021/03B.635-640.

12. Ibragim Fayzullaevich Kayumov. Formation of composing art in uzbek music. Researchjet journal of Analysis and Inventions. Volume 2, issue 12, december-2021. 61-65.

13. Ибрагим Файзуллаевич Каюмов. Санъатнинг турлари ва уларнинг тарбиявий аҳамияти. Science And Education Volime 3, Issue 1 January 2022.849-854.

14. Ислом Илхом ўғли Ахтамов. Муסיқа маданияти дарсларида халқ мусиқасининг ўрни. Science and education. Б.431-436.

15. Ходжаев Р. Р., Каримов О. И. Подготовка будущих учителя музыки. Тренировка на скрипке для рефлексии мышц //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 2. – С. 1419-1423.

16. Каримов О. И. Значение специфических особенностей и воспитательных возможностей узбекских народных инструментов //Academy. – 2020. – №. 3 (54). – С. 78-80.

17. Каримов О. И. Профессиональные музыкальные взгляды будущего учителя музыки //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 22-2 (100). – С. 17-20.

18. Karimov O. J. I. Tanbur sozining paydo bo'lishi va milliy cholg'u ijrochiligidagi o'rnini //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 767-771.

19. Каримов О. И. Садриддин Айни-знаток и любитель народной музыки //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 13 (138). – С. 21-24.

20. Норова Ш. У. РОЛ ВНЕШКОЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ //IJDOKOR O'QITUVCHSI. – 2022. – Т. 2. – №. 21. – С. 10-15.

21. Норова Ш. У. Роль народной музыки в духовно-нравственном образовании студентов //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 855-859.

22. Хасанов Х. Р., Яхяева Ш. Ш. МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ «ГРУППОВОГО ПЕНИЯ» В ПРЕПОДАВАНИИ «МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ» В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В2. – С. 165-168.

23. Хасанов Х. Р. НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ ФОРМЫ В МУЗЫКЕ //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 751-756.

24. Камолов Ш. Х., Бомуродов Ш. Ш. Педагогический характер студенческой молодежи и психологический подход //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 60-62.

25. Камолов Ш. Х. Приёмы и методы преподавания музыки в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 602-607.

26. Ибодов У. Р. Способы обучения музыкальной грамоте на уроках музыкальной культуры //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 65-68.

27. Ибодов У. Р. МУЗЫКАЛЬНЫЕ ФОРМЫ НА ОСНОВЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ МОДЕЛИ КОМПОЗИЦИИ //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 236-241.

28. Каримов О. И., Шарипова С. Ш. К. Место искусства музыки в формировании идеальной личности человека в дошкольном заведении //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 692-698.

29. Каримов О. И., Ахмедова Ф. И. Қ. Айтим (вокал) асарлари мисолида қўшиқ ўргатиш имкониятлари //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 899-910.

30. Shaxnoza, U. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA LANDSHAFT SO'ZLARINING QIYOSIY TAHLILI VA FRAZEALOGIYA. Uzbek Scholar Journal, 4, 53-55.

31. Shaxnoza, U. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA LANDSHAFT SO'ZLARINING QIYOSIY TAHLILI VA FRAZEALOGIYA. Uzbek Scholar Journal, 4, 53-55.

32. Shaxnoza, U. (2022). BASICS OF COMPARATIVE STUDY OF COSMONIMS (SUN, MOON...) IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 2, 25-28.

33. Shaxnoza, U. (2022). BASICS OF COMPARATIVE STUDY OF COSMONIMS (SUN, MOON...) IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 2, 25-28.

34. Shaxnoza, U. (2022, January). THE CONCEPT OF COSMONICS AND ITS NATURE. In Conference Zone (pp. 132-133).

35. Shaxnoza, U. (2022, January). THE CONCEPT OF COSMONICS AND ITS NATURE. In Conference Zone (pp. 132-133).

36. Усмонова, Ш. (2021). МЕДИАДИСКУРСДА ЭКСПРЕССИВЛИК ТЕНДЕНЦИЯСИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(2).

37. Усмонова, Ш. (2021). МЕДИАДИСКУРСДА ЭКСПРЕССИВЛИК ТЕНДЕНЦИЯСИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(2).

38. Shaxnoza, U. (2022, January). THE CONCEPT OF COSMONICS AND ITS NATURE. In Conference Zone (pp. 132-133).

39. Shaxnoza, U. (2022, January). THE CONCEPT OF COSMONICS AND ITS NATURE. In Conference Zone (pp. 132-133).

40. Urinova, F. A., & Usmonova, S. Y. Q. (2019). IN CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM HUMANISTIC CHARACTERISTICS OF PARTNERSHIP PEDOGOGY. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(12), 317-322.

41. Urinova, F. A., & Usmonova, S. Y. Q. (2019). IN CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM HUMANISTIC CHARACTERISTICS OF PARTNERSHIP PEDOGOGY. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(12), 317-322.

42. Уринова, Ф. У., & Эркинова, Ш. Ё. (2013). Значение инновационной индивидуальной работы в повышении эффективности самостоятельной учебной деятельности студентов. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, (12-2), 293-295.

43. Уринова, Ф. У., & Эркинова, Ш. Ё. (2013). Значение инновационной индивидуальной работы в повышении эффективности самостоятельной учебной деятельности студентов. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, (12-2), 293-295.

